

ƏMƏK BAZARI STATİSTİKASI
Plan

1. Əmək bazarının statistik öyrənilməsi zəruriliyi və statistikanın vəzifələri
2. Əmək ehtiyatlarının sayı və tərkibi göstərijiləri
3. Əhalinin məşğulluğu və işsizliyi göstərijiləri
4. İşçi qüvvəsinin sayı və hərəkəti göstərijiləri
5. İş vaxtı fondları, onların quruluşu və istifadəsinin statistik öyrənilməsi
6. Əmək ehtiyatları, işçi qüvvəsi və iş vaxtı haqqında statistik informasiya mənbələri

***1. Əmək bazarının statistik öyrənilməsi zəruriliyi və
statistikanın vəzifələri***

Əmək statistikasını sosial-iqtisadi statistikanın mühüm tərkib hissəsidir. Onun əmək ehtiyatlarının sayını və tərkibini, əmək məhsuldarlığını, iş vaxtından istifadəni, məşğulluğu və işsizliyi, əmək şəraitini və ödənişini səjiyyələndirən göstərijiləri iqtisadiyyatın inkişaf göstərijiləri sistemində başlıca mövqə tutur, çünki əmək jəmiyyətin yaşamasının zəruri şərtidir. Əmək statistikasını, milli hesablar sistemi, demografiya, səhiyyə, mədəniyyət və başqa sahə statistikaları ilə sıx əlaqədədir.

Əmək bazarı dedikdə işçi qüvvəsinin bölüşdürülməsini və istifadəsini əlaqələndirən və nizamladıran iqtisadi, sosial, təşkilati və hüquqi tədbirlər sistemi başa düşülür. Əmək bazarının fəaliyyəti bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılmasının ayrılmaz hissəsidir, elə buna görə də keçid dövründə onun yaranması üzərində statistika müşahidəsinin təşkili xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Əmək bazarı statistikasını əmək statistikasını çərçivəsində yaradılır və zəhmətkeşlərlə mizdla işçilərlə arasındakı qarşılıqlı münasibətin elə jəhətlərinə diqqət verir ki, onların əsasında bazar konyunkturası təhlil edilir və proqnozlaşdırılır. Lakin statistika təkcə işçi qüvvəsinə olan tələb

və təklifi deyil, həm də əmək ödənişini, əmək şəraitini, kadrların peşə hazırlığını və bir sıra başqa problemləri öyrənir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə respublikada əha-linin həyat səviyyəsinin formalaşmasına əmək bazarının təsiri böyükdür. 1991-ji ildə «Azərbaycan Respublikasında əhalinin məşğulluğu haqqında» qanun qəbul edilmiş və buna əsasən məşğulluq orqanları yaradılmışdır. Son illərdə respublikada həyata keçirilən sosial siyasətin əsas istiqamətlərindən biri də məşğulluq sahəsindəki siyasətin formalaşması və işçi qüvvəsindən səmərəli istifadə edilməsidir. Respublika Prezidentinin 11 fevral 2004-jü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı»nın həyata keçirilməsi yeni iş yerlərinin yaradılmasına təkan vermişdir.

Məşğulluq və işsizlik statistikasını respublikanın əmək ba-zarına nəzarət edən əsas prosesləri: iqtisadi fəal əhalinin və məşğul olan əhalinin sayını və tərkibini, işsizliyin səviyyəsini, işsizlərin tərkibini, işçi qüvvəsinin hərəkətini, iş vaxtı fondla-rını, onların quruluşunu və istifadəsini öyrənir.

2. Əmək ehtiyatlarının sayı və tərkibi göstərijləri

Əmək ehtiyatları – istehsalın ən mühüm və fəal ün-sürüdür. Əmək ehtiyatları statistikasını: əmək qabiliyyətli əhali, əmək ehtiyatları və məşğul olan əhali kimi bir-birilə sıx əla-qədar olan kateqoriyaları əhatə edir. O, əmək ehtiyatlarının sayını, müxtəlif əlamətlərə görə tərkibini, yüklənməsi əmsalını və s. səjiyyələndirən göstərijələr sistemindən istifadə edir. Əmək qabiliyyətli yaşda olan əhaliyə 16-62 yaşda kişilər və 16-57 yaşda olan qadınlar aid edilir. Əmək qabiliyyətli yaşda əməyə qadir olan əhalinin sayı isə əmək qabiliyyətli yaşda əhalinin sayından həmin yaşda I və II qrup əlillərin və güzəştli şərtlərlə pensiya alan işləməyən şəxslərin sayını çıxmaqla hesablanır. Əmək ehtiyatlarının tərkibinə əmək qabiliyyətli yaşda əməyə qadir olan şəxslər, 16 yaşa kimi işləyən yeniyetmələr və pen-siya yaşda işləyən şəxslər daxil edilir. Başqa sözlə desək, əmək ehtiyatlarına milli iqtisadiyyatda məşğul olan və işləyə bilən, lakin bu və ya digər səbəbdən işləməyən şəxslər (evdar qadın-lar, istehsalatdan ayrılmaqla oxuyanlar və s.) aid edilir. Milli iqtisadiyyatda məşğul olan

əhaliyə aiddir: 1) müəssisələrin, firmaların, idarə və təşkilatların işçiləri; 2) fərdi və xüsusi sahibkarlıq sferasında məşğul olan şəxslər;

3) kəndli (fermer) təsərrüfatlarının işçiləri; 4) kənd əhalisinin şəxsi yardımçı (həyətyanı) təsərrüftalarında çalışan ailə üzvləri. Milli iqtisadiyyatda məşğul olmayanlara isə: 1) əmək qabiliyyətli yaşda olan və istehsalatdan ayrılmaqla təhsil alan şəxslər; 2) hərbi xidmətçilər; 3) hamiləliyə görə körpəsinə qulluqla əlaqədar 3 ilə qədər məzuniyyətdə olan qadınlar; 4) işçilərin bəzi başqa kateqoriyaları aid edilir.

Əmək ehtiyatlarının pensiyaçılarla yüklənməsi əmsalı – əmək qabiliyyətli yaşdan böyük olan əhalinin sayının əmək qabiliyyətli yaşda olan əhalinin sayına nisbətə, ümumi yüklənmə əmsalı isə, əmək qabiliyyətli yaşdan kiçik və böyük əhalinin sayının əmək qabiliyyətli yaşda əhalinin sayına nisbətə hesablanır.

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının tövsiyələrinə uyğun olaraq iqtisadi fəal əhaliyə (işçi qüvvəsinə) maddi nemətlər istehsal etmək və xidmət göstərmək üçün öz əməyini təqdim edən hər iki jinsdən olan əhali aid edilir.

Əmək qabiliyyətli yaşda olan və respublika ərazisində daimi yaşayan, işi olmayan, sahibkarlıq fəaliyyətilə məşğul olmayan, əyani təhsil məktəblərində oxumayan, hərbi xidmətdə olmayan və dövlət məşğulluq orqanlarında qeydə alınmış əmək qabiliyyətli vətəndaşlar işsiz hesab olunurlar.

İqtisadi-fəal əhalinin sayının əmək qabiliyyətli əhalinin sayına faiz nisbətində əhalinin iqtisadi fəallığı əmsalı deyilir.

İşsizlərin sayının iqtisadi fəal əhalinin sayına faiz nisbəti isə işsizliyin səviyyəsini səjiyyələndirir. İqtisadi qeyri-fəal əhali işçi qüvvəsinin tərkibinə daxil olmayan əhalidir. İqtisadi passiv əhaliyə həm ailənin, həm də jəmiyyətin himayəsində olan şəxslər və habelə öz qənaətlərilə yaşayan şəxslər aid edilir.

Əhalinin iqtisadi-fəal və iqtisadi qeyri-fəal əhaliyə bölüş-dürülməsi siyahıyaalma yolu ilə əhalinin yaşamaq üçün və-sait mənbəyinə görə qruplaşdırılması məlumatına əsasən müəyyən olunur. Həmin məlumat əsasən statistika iqtisadi fəal əhalinin yüklənməsini səjiyyələndirən bir sıra əmsalları hesablayır:

İqtisadi passiv əhalinin sayı

$$1) \text{ İqtisadi yüklənmənin} = \frac{\text{Ümumi əmsalı}}{\text{iqtisadi fəal əhalinin sayı}}$$

Ayrı-ayrı şəxslərin himayəsində olanların sayı

$$2) \text{ Ailə yüklənməsinin} = \frac{\text{Ümumi əmsalı}}{\text{iqtisadi fəal əhalinin sayı}}$$

cəmiyyətin himayəsində olanların sayı

$$3) \text{ Sosial yüklənmə əmsalı} = \frac{\text{Ümumi əmsalı}}{\text{iqtisadi fəal əhalinin sayı}}$$

3. Əhalinin məşğulluğu və işsizliyi göstərijiləri

İqtisadi-fəal əhali məşğullüq növlərinə görə iqtisadiyyatda məşğul olanlara, din xadimlərinə, hərbi qulluqçulara və işsizlərə bölünür; həm muzzdlə, həm də muzzdsuz işləyənlər iqtisadiyyatda məşğul olanlara aid edilir.

İqtisadiyyatda məşğul olanlara – muzzdlu və muzzdsuz işləyən bütün şəxslər aid edilir. Muzzdlu işləyənlərə idarə, müəssisə və təşkilat rəhbərlərilə və ya ayrı-ayrı şəxslərlə əmək müqaviləsi bağlayaraq işləyənlər aid edilir.

Muzzdsuz işləyənlər qrupuna öz şəxsi əməyi ilə məşğul olanlar (iş verənlər; öz hesabına işləyənlər; ailə üzvlərinə kömək edənlər; istehsal kooperativlərinin üzvləri) aid edilir.

Statistikada məşğul olan əhalinin iqtisadiyyat bölmələri və sahələri üzrə bölüşdürülməsi də öyrənilir. 2005-ji ildə məşğul olan əhalinin 31,7%-i dövləi sektorunda, 68,3%-i isə qeyri-dövlət sektorunda, o jümlədən 38,5%-i fərdi sektorda işləyən və 19,3%-i isə sərbəst məşğuliyyəti olanlar təşkil etmişdir. Məşğul olan əhalinin 6,8%-i sənayedə, 39,5%-i kənd və meşə təsərrüfatında, 5,0%-i tikintidə, 5,0%-i nəqliyyat və rabitədə, 19,5%-i ticarət və ijtimai iaşədə

kommersiya fəaliyyəti ilə, 43%-i səhiyyə, mənzil-kommunal təsərrüfatı və əhaliyə məişət xidmətində, 4,9 faizi bədən tərbiyyəsi və sosial müdafiədə, 10,2%-i təhsil, mədəniyyət, injəsənət və elmi

xidmətdə, kredit və dövlət sığortasında, 3,7%-i isə digər sahələrdə çalışırlar.

Əhalinin məşğulluğu statistikasının əsas göstərijilərindən biri işə düzəlmək üçün məşğulluq xidməti orqanlarına mürə-jət etmiş şəxslərin sayı və tərkibidir. Bu göstəriji iş yerində ixtisara düşəjəklərinin gözlənilməsi, bağladlıqları əmək müqaviləsi müddətinin qurtarması və ya əsas işdən boş vaxtlarında işləmək arzusunda olmaları ilə əlaqədar mürəjət edənlərin və digər şəxslər də daxil olmaqla işə düzəlmək üçün mürəjət edənlərin ümumi sayını səjjiyələndirir. İşsizlər milli qanunverijiliklə müəyyən olunmuş yaş həddinə çatmış (16 yaşa) işi olmayan, məşğulluq xidmətinin köməyilə və ya müstəqil olaraq iş axtaran və işə başlamağa hazır olan şəxslərdir. İşsizlərin tərkibi onların işdən çıxarılma səbəblərinə, təhsilinə, jinsinə, yaşına və başqa əlamətlərinə görə quruluşunu səjjiyələndirir.

Statistika işsizliyə görə müavinət alanların sayını da öy-rənir. İşsizliyə görə müavinət 16 yaşına çatmış, məşğulluq xidmətində qeydə alınmış və işsiz statusu olan şəxslərə verilir. İşsiz sayılanlardan təklif olunmuş işdən əsassız imtina edənlərə, yenidən qeydə alınma reciminə əməl etməyənlərə, fırldaq yolu ilə müavinət alanlara və s. səbəblər üzündən müavinət almaq hüququnu itirmiş vətəndaşlara müavinət verilmir. İş-sizliyə görə müavinətin orta məbləği də hesablanır.

Məşğulluq xidmətinin göndərişi ilə peşə hazırlığı keçmiş məşğul olmayan əhalinin sayı da uçota alınır. Müəssisələrin məşğulluq xidmətinə məlumat verilmiş işçilərə olan tələbatı gös-təriji işçi qüvvəsinə olan tələbatı, yəni müəssisələrin məşğulluq xidmətinə məlumat verdiyi

boş iş yerlərinin sayını müəyyən edir. İşlə təmin edilmiş şəxslərin sayı və tərkibi məşğulluq xidmətinin vasitəçiliyi ilə işə düzəldilmiş şəxslərin sayı, jinsi, yaşı və kateqoriyasına görə tərkibi ilə səjjiyələndirilir.

4. İşçi qüvvəsinin sayı və hərəkəti göstərijləri

İşçi qüvvəsinin sayını hər hansı vaxta səjjiyələndirən əsas göstəriji işçilərin siyahı sayıdır. Bu da adları müəssisə və təşkilatın siyahısında

olan bütün işçilərin sayı ilə müəyyən edilir. Bir gündən artıq işə qəbul edilən bütün daimi, möv-sümü və müvəqqəti işçilər siyahıya daxil edilir.

Müəyyən

tarixə işçilərin siyahı sayına həmin gün işə çıxan və müxtəlif səbəblərə görə işə çıxmayan və adları hələ müəssisənin siyahı-sında olan bütün şəxslər daxil edilir. Müəssisədə işçilərin müəyyən tarixə siyahı sayı ilə yanaşı orta aylıq, orta rüblük və orta illik siyahı sayı da hesablanır.

İşçilərin orta aylıq siyahı sayını hesablamaq üçün ayın bütün günlərindəki siyahı sayını toplayıb, alınan nətiyyəni həmin aydakı təqvim günlərinin sayına bölmək lazımdır.

Müəssisənin siyahısında hər gün olan işçilərin sayı işə çı-xılan və çıxılmayan günlərin tabel uçotuna əsasən müəyyən edi-lir. Tabeldə hər bir işçinin adı qarşısında onun işə çıxması və səbəbini göstərməklə işə çıxması qeyd olunur. Ayın bütün günlərində işə çıxma hallarının sayını toplamaqla işə çıxılan adam-günlərinin ümumi sayı tapılır. Bunu da müəssisənin aydakı iş günlərinin sayına bölməklə işi çıxanların orta sayı hesablanır. Əgər işçi işə gəlmiş və müəyyən obyektiv səbəblər üzündən işləməmişdirsə, tabeldə bütün günlük boşdayanma qeyd olunur. İşə çıxılan adam-günlərin ümumi sayından bütün günü boşdayanmaların sayını çıxmaqla işləmiş adam

– günlərin ümumi sayı tapılır. Onu da müəssisənin iş günlərinin sayına bölməklə faktiki işləyənlərin orta sayı hesablanır. Təjribədə anjaq fəhlələr üzrə işə çıxanların və faktiki işləyənlərin orta sayı hesablanır.

Müəssisədə əməyin təşkili və işçi qüvvəsindən istifadə təhlil edilərkən fəhlələrin növbələr arasında neyə bölüşdürülməsi və növbə recimindən istifadə dərəcəsi də öyrənilməlidir.

Növbəlilik əmsalı bütün növbələrdə işləmiş adam-günlərin ümumi sayını ən böyük növbədə işləmiş adam-gü-nlərin sayına bölməklə hesablanır.

Müəssisədə ümumi iş yerlərinin sayını və müəyyən edilmiş növbəlilik iş recimini bilərək fəhlələrin zəruri sayını hesablamaq olar.

Ən böyük növbədə çalışan fəhlələrin sayını iş yerlərinin sayına bölməklə işçi yerlərinin dolması əmsalı hesablanır. Məsələn, sexdə gün

ərzində 1050-adam-gün, o jümlədən ən böyük növbədə 500 adam-gün işlənmişdir. İşçi yerlərinin sayı 550-dir. Deməli, ən böyük növbədə işçi yerlərinin dolma əmsalı $500:550=0,909$ və ya 90,9% olar. İşçi yerlərindən fasiləsiz istifadə əmsalı isə $1050:1650 (550 \times 3)=0,636$ və ya 63,6% olar.

İşçilərin hərəkətinə dair məlumatlara əsasən fəhlələrin işə qəbulu, işdən çıxması üzrə dövriyyə və işçi axını əmsalları hesablanır.

Hesabat dövründə işə qəbul edilən şəxslərin sayını işçilərin orta siyahı sayına bölməklə işə qəbul üzrə dövriyyə əmsalı hesablanır.

İşdən çıxanların sayını orta siyahı sayına böldükdə isə işdən çıxma üzrə dövriyyə əmsalı hesablanır. İşçilərin müəssisədən getməsi müxtəlif səbəblərlə əlaqədardır. Onların bir hissəsi qanuni və təbii səbəblərə görə işdən çıxırlar. Bununla yanaşı, işçilərin bir qismi öz arzusu ilə və əmək intizamını dəfələrlə pozduğuna görə işdən çıxarılırlar. Bu iki səbəbdən işdən çıxarılanların sayı işçi axını göstərir. İşçi axını əmsalı göstərilən iki səbəbdən işdən çıxanların sayını onların orta siyahı sayına bölməklə hesablanır. Statistika əlverişsiz əmək şəraitində (sanitar-gigiyena normalarına cavab verməyən şəraitdə, səs-küyün çox olduğu, titrəyişin çox olduğu, iş zonasında havanın yol verilən həddən çox qazla dolu olması şəraitində) çalışan işçilərin sayı və habelə belə iş şəraitinə görə güzəşt və kompensasiya alan (əlavə məzuniyyət alan, qısaldılmış iş günü ilə işləyən, pulsuz müəliyə – profilak-tik yemək, süd və başqa ərzaq məhsulları və güzəştli şərtlərlə dövlət pensiyası almaq hüququ verilən işçilərin) işçilərin sayı haqqında da məlumat toplayır.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi müəssisə və təşkilatların hesabatları əsasında informasiyanın ənənəvi mənbələri də saxlanılır. Burada da böyük dəyişikliklər baş vermişdir. Hazırda bütün müəssisə və təşkilatlardan məlumatın toplan-masının vahid qaydası əvəzində müxtəlif statistika formaları və müxtəlif dövrlükdə informasiyanın əldə edilməsi qaydası tətbiq edilir. Belə ki, iri və orta müəssisələr hesabatı hər ay, kiçik və birgə müəssisələr rübdə bir dəfə, mərkəzləşdirilmiş qaydada, uçotda olan müəssisələr isə ildə bir dəfə hesabat verirlər. Müəssisə və təşkilatların tam uçotunu təmin etmək üçün onların vahid dövlət registri (VDR) üzrə kompleks iş aparılır. Bu iş xüsusilə iqtisadiyyatın qeyri-dövlət sektorunda

statistika tədqiqatının seçmə metodlarından daha geniş istifadə edilməsinə şərait yaradır. Əmək bazarında yürüdülmən siyasəti həyata keçirmək üçün əmək üzrə jəri hesabatin göstərijilər sistemi də təkmilləşdirilmişdir. Burada işçilərin sayı və əmək ödənişi göstərijiləri ilə yanaşı hesabat formasına kadrların və iş yerlərinin hərəkəti göstərijiləri də daxil edilmişdir, müəssisələrdə işçi artıqlığının müxtəlif formalarına dair informasiya nəzərdə tutulmuş, yeni iş yerlərinin yara-dılması və heyətin azad edilməsi haqqında müəssisələrin proqnozları verilmişdir.

5. İş vaxtı fondları, onların quruluşu və

istifadəsinin statistik öyrənilməsi

İş vaxtının əsas ölçü vahidi adam-gün və adam-saatıdır. İşlənmiş bir adam-gün iş saatlarının sayından asılı olmayaraq işə çıxılan bir gündür. Müəssisənin tapşırığı ilə başqa müəssi-sələrdə işlənən adam-günləri və xidməti ezamiyyətdə olma adam-günləri də işlənmiş adam-günlərinə daxil edilir. İşçi gün ərzində 1.5 və ya 2 növbə işləmişdirsə, bu da 1 adam-günü hesab edilir.

Bilavasitə işlənmiş saat 1 adam-saat hesab edilir. Anjaq fəh-lələr üzrə iş vaxtı adam-saatla uçota alınır və boş dayanma saatları işlənmiş adam-saatlara daxil edilmir. Növbədən kənar işlənmiş adam-saatlar da ümumi adam-saatlara daxil edilir. Növbədaxili boşdayanmalar və fasilələr istifadə olunmamış vaxtı göstərir.

İş vaxtının istifadəsini daha ətraflı öyrənmək üçün təq-vim və maksimum-mümkün iş vaxtı fondlarının quruluşu gös-tərijləri hesablanır.

Adam-günlə ölçülən iş vaxtının təqvim fondu işə çıxılan və çıxılmayan adam-günlərin jəmindən ibarətdir.

İşə çıxılan adam-günləri də faktiki işlənmiş adam-günlərindən və bütün günü boş dayanmalardan ibarətdir. Əmək qanunverijiliyinə görə qanunla işə çıxılmayan günlərə bayram günləri, istirahət günləri və növbəti məzuniyyət gün-ləri daxil edilir.

Əgər iş vaxtının təqvim fondundan bayram, istirahət və növbəti məzuniyyəyət günlərini çıxsaq, maksimum-mümkün iş vaxtı fondunu

müəyyən edərik. Maksimum-mümkün iş vaxtı fondu aşağıdakı ünsürlərdən ibarətdir:

- 1) faktiki işlənmiş adam-günləri;
- 2) bütün günü boşdayanmar;
- 3) təhsillə əlaqədar məzuniyyət günləri;
- 4) analıq məzuniyyəti günləri;
- 5) xəstəliyə görə işə çıxılmayan günlər;
- 6) qanunla ijasə verilən işə çıxılmayan sair günlər;
- 7) müdiriyyətin ijasəsi ilə işə çıxılmayan günlər;
- 8) ijasəsiz işə çıxılmayan günlər (proqul).

Həmin məlumatlara əsasən iş vaxtının istifadəsini sə-jiiyələndirən bir sıra göstərişlər hesablanır:

- 1) İş vaxtının təqvim və maksimum-mümkün fondunun quruluşu;
- 2) İş ayının (həftənin) orta uzunluğu;
- 3) İş gününün orta uzunluğu.

İş vaxtının quruluşu öyrənilərkən maksimum-mümkün iş vaxtı fondunda faktiki işləmiş vaxtın və ayrı-ayrı səbəblərə görə işlənməmiş vaxtın xüsusi çəkisi hesablanır. Bu

məqsədlə işlənməmiş vaxtın və işlənməmiş vaxtın (adam-günlərin) miqdarı 100-ə vurulur və maksimum-mümkün iş vaxtına bölünür.

Maksimum-mümkün iş vaxtında iş vaxtı itkilərinin xüsusi çəkisi hesablanarkən üzürsüz olaraq işə çıxılmayan və bütün günü boşdayanılan adam-günlərinin jəmi maksimum-mümkün iş vaxtı fonduna bölünür.

İş ayının orta uzunluğunu hesablamaq üçün ay ərzində fəhlələrin faktiki işlədiyi adam-günlərinin ümumi sayını onların orta aylıq siyahı sayına bölmək lazımdır. İşlənməmiş adam-günü iş vaxtının istifadəsinin dəqiq ölçü vahidi olmadığına görə (gün ərzində iş vaxtı itkilərini əhatə etmədiyinə görə) iş gününün orta uzunluğu göstərişisi də hesablanır. Bu iki variantda hesablanır:

1) tam iş gününün orta uzunluğu müddəti; bu göstərişisi növbə daxilində və növbədən kənar vaxtda işlənilmiş adam-saatların faktiki sayını işlənməmiş adam-günlərinin sayına bölməklə hesablanır;

2) növbə daxili iş gününün orta uzunluğu; bu göstərişisi

işlənmiş adam-günlərin sayına bölməklə hesablanır.

İş vaxtı fondlarından istifadəni ətraflı vaxtı balansı tərtib olunur.

öyrənmək üçün iş

Sxem 3

İş vaxtı balansı

İş vaxtı ehtiyatı	adam-saatla	İş vaxtından istifadə	adam-saatla
1. İş vaxtının təqvim fondu		1. Faktiki işlənmişdir	
2. Bayram, istirahət və növbəti məzuniyyət günləri		2. Üzürlü səbəblərə görə istifadə olunmayan vaxt, o cümlədən səhərlər üzrə	
3. Maksimum mümkün iş vaxtı fondu (sətir 1-2=3)		3. İş vaxtı itkiləri (üzürlü səbəblərdən işlənməyə vaxt)	

1. Adam-günlə maksimum-mümkün iş vaxtı fondu iş gününün qanunla müəyyən edilən orta davam etmə müddətinə vurulur, əldə edilən nətiyə adam-saatla maksimum – mümkün iş vaxtı fondunu göstərir.

2. İş vaxtı fondlarından istifadə bölməsində isə: a) növbə daxilində fəhlələrin işlədiyi adam-saatların sayı; b) üzürlü səbəblərə görə istifadə olunmayan iş vaxtı; o cümlədən ayrı-ayrı səbəblər üzrə; j) iş vaxtı itkiləri (a/saatla), yəni üzürlü səbəblərə görə işlənməyən vaxt və bütün günü boşdayan-malar, növbədən kənar işlənən a/saatlar balansa daxil edilmir və ayrıca sətirdə göstərilir.

6. Əmək ehtiyatları, işçi qüvvəsi və iş vaxtı haqqında statistik informasiya mənbələri

Əhalinin məşğulluğuna və işsizliyinə dair əsas məlumat mənbəyi məşğulluq orqanlarının (əhalinin işə düzəldilməsi bürolarının), müəssisə və təşkilatların təqdim etdiyi hesabatlardır. Həmin hesabatlarda məşğul

olan əhalinin iqtisadiyyat sahələri və sektorları üzrə, habelə fəaliyyət sahələri üzrə bölüşdürülməsi, fəhlələrin, qulluqçuların və kənd təsərrüfatı işçilərinin orta illik sayına, işçi qüvvəsinin hərəkətinə və əmək şəraitinə, əmək bazarının göstərijilərinə dair geniş məlumat verilir.

Əmək bazarına dair mövjud göstərijilər sistemi və onların toplanması metodları hazırda qüvvədədir (məsələn, orta və iri müəssisələrdə). Lakin xüsusi bölmənin inkişafı uçot vahidlərinin sayının sürətlə artması və onların ənənəvi statistika metodları ilə əhatə olunmasındakı çətinliklər əmək statistikasını qarşısında yeni vəzifələr qoydu və informasiyanın əldə edilməsinin yeni metodlarına müraciət etmək zərurətini yaratdı.

1991-ci ildən başlayaraq əhalinin işə düzəldilməsinə və işsizliyinə dair statistik informasiyanın idarə mənbələri təşkil olundu. Eyni zamanda əhalinin məşğulluğu və işsizliyi problemləri üzrə geniş sorğunu keçirmək üçün ev

təsərrüfatlarının xüsusi seçmə şəbəkəsi yaradıldı və 1992-ci ildən başlayaraq belə tədqiqatlar hər il keçirilir. Həmin tədqiqatların materiallarına əsasən məşğul olan əhalinin hesabatlarında əks olunmayan bəzi kateqoriyalarının: qeyri-formal sektorda

məşğul olanların, fiziki şəxslər üçün mizlə işləyənlərin, ailə müəssisələri üzvlərinə kömək edənlərin sayını müəyyən etmək imkanı yarandı. Bu tədqiqatlar həmçinin işçi qüvvəsinin keyfiyyət tərkibinə, faktiki işsizliyin səviyyəsinə və quru-luşuna, qeyri-məşğulluğun səbəblərinə, iş axtarılması üsullarına və iş gününün müddətinə dair statistik informasiyanın əsas mənbəyidir. Bundan əlavə 90-cı illərdə əmək statistikasının yeni metodları və mövzuları işlənib hazırlanmış və informasiyanın müvafiq mənbələri təşkil olunmuşdur:

-ayrı-ayrı peşələr, vəzifələr və aparıcı iqtisadiyyat sahələri üzrə işçilərin əmək haqqının seçmə tədqiqatı müntəzəm olaraq keçirilir (BƏT-in tövsiyəsinə müvafiq olaraq);

-hər il işçilərin saxlanması xərjlərinin məbləği və tərkibi öyrənilir;

-əmək miqrasiyası üzərində statistika müşahidəsi sistemi işlənib hazırlanmış və tətbiq olunur (miqrasiya xidməti ilə birlikdə);

-hər il natamam (qismən) məşğulluğun uçotu aparılır.

